

פרקי הונגריה 1944

פרקי הזכרונות הללו המובאים בזה נרשמו על-ידי מחברם עוד בשנת 1945, זמן מה אחרי השחרור, וטרם ראו אור עד כה. א. קולב ז"ל כתב בשעתו הקדמה לפרקים הללו ובשל חשיבותה כשלעצמה, מובאת אף היא בזה, כנסיון של ניתוח גורמי אסונה של יהדות הונגריה ועמידתו של הנוער באותה שעת מבחן.

* אויגן קולב, מראשי הציונות המתקדמת בהונגריה. שימש בשלהי המלחמה כתב של "על המשמר" בשווייץ ואחרי כן נמנה עם משתתפיו הקבועים. בשנותיו האחרונות היה מנהל מוזיאון תל-אביב. נפטר 1959.

א. קולב / פתח דבר

קשה, לשייך את הדפים שלהלן לאחד מסוגי הספרות הקבועים והמקובלים. תוכנם הסטורי, אך החיבור עצמו איננו יצירה הסטורית, ואף אינו תובע לעצמו זכות להיקרא בשם זה. תולדות יהדות הונגריה במסגרת מלחמת ההשמדה הנאצית, יוכלו להכתב רק כשיהא בנמצא המנגנון המדעי — ולתכלית זו נאסף כעת רק החומר הגלמי, — ואף אז יכתבו רק על-ידי איש מדע מומחה, שיהא בקי בכל השתלשלות המאורעות.

אך עבודתו של רפי, אף-על-פי שאין לה כוונות הסטוריות מדעיות תתרום ליצירה גדולה זו, שתכתב בלי ספק בעתיד, תרומה חשובה עד מאוד: הוא ישפוך אור על עמידתו של הנוער היהודי בשנים האפלות הללו. או ליתר דיוק: על רצון החיים שלו, על רצונו ללחום ולהציל. כי דווקא שלושת האלמנטים הללו חסרו באורח מדאיג וטרגי ביותר, שעה שהושמדה יהדות אירופה. הרצון לחיות פינה את מקומו לאפאטיה הרת-פורענות, אשר עוד הוסיפה לא פעם להגדיש את האסון. תחת רצון למלחמה השתלט בכל מקום שיתוק של איך-אונים נוכח גורל, שאין ממנו מנוס. ותחת הרצון להצלת העם, באים, במקרים רבים, לכל היותר, נסיונות מוצלחים פחות או יותר, להציל את חיי עצמו.

היתה זו זכותו של הנוער, להיות במובן זה בחינת יוצא דופן. ולא יכול היה להיות אחרת, שהרי מדובר כאן דווקא בנוער חלוצי, שהעמיס על שכמו תפקיד יוצא מן הכלל זה, והוכיח את בגרותו ואת כושרו. אם נשקיף מנקודת ראות זאת, הרי ספר זה הוא פרק הסטוריה על כוחו המופתי של הנוער החלוצי שלנו.

מי שיקרא את הפרקים הללו יבחין, בצד תאורים אובייקטיביים, בנימה סובייקטיבית מסוימת, דפים אלה סובייקטיביים הם אל נכון במובן זה, שבהם נשמעת קולה של אישיות. איש צעיר מספר כאן על חויותיו ועל חויות חבריו, וכיצד התחוללו בנפשם החויות האלה.

...המחבר — אינו רק אישיות חזקה ומקורית, אלא הוא גם נציגו של אותו טיפוס של הנוער, שפתחוהו שנות המלחמה בגולה. הוא חיילו של העם היהודי, ואם יש הכרח בכך, פארטיון ונוסף לכך עוד על דעת עצמו. הוא לא קיבל פקודותיו ממטה צבאי סמוי וחשאי. שומה עליו לדלות את הכל מלבו וממוחו, מהאינסטינקט והדמיון שלו. וכיוון שהיה הכרח, שיהא גם איש פוליטיקה, אסור היה לו להביא בחשבון אפילו את תופעות החיים והמאורעות בקשריהם ההדדיים המסועפים ביותר.

אך אלה הם אינם לב ומוח אינדיבידואליים גרידא ולא דמיון סובייקטיבי, אשר השפיעו מכוחותיהם על פעולות מסובכות אלה. המקור האמיתי, ממנו נדלה כל זה, היה החינוך. החינוך הקולקטיבי, שהיה בכוחו לעצב דמויות אדם, היודעים ברגעים קריטיים להכריע באופן עיוור כמעט, מה עליהם לעשות. והמפליא בטיפוס זה הוא, שבהיותו פרי עקרונות חינוך אתיים חמורים ביותר, השתמש לא אחת בנשק, שעמד בניגוד מחלט לערכים המוסריים של חינוכו — מבלי להפגם ומבלי לאבד כל רסן.

אולי יקראו אי־פעם בתמהון, כיצד הפכו בני ישראל ובנותיו לזייפנים ורמאים, לשודדים והרפתקנים, ומדפים אלה יוודע לבני הדורות הבאים כי עשו זאת, דווקא למען הזכות ללחום ולחיות לאור האידיאלים והתפקידים ההיסטוריים שנטלו על עצמם. אין דבר, הרחוק מנוער זה, מהרצון להתפאר ב„עלילות־גבורה“ אלה, שכפה עליו אויב ברברי, ושבפנימיותו הסתייג מהן תמיד. להפך — ברצונו לשכוח אותן, ממאן הוא לספר עליהן — כמו שבכלל אינן מוכן לראות, בכל מה שפעל בהצלחה כה רבה, יותר מחובה פשוטה ולעתים מרה. והקורא גם יבין, את ההבדל שבין נוער זה לבין „לוחמים“ מסוימים אחרים, כי לנוער זה לא היו מטרות „מיוחדות“ ולא יצרי שלטון אפלים. לנגד עיניו עמדה תמיד אחדות אחת ויחידה: העם היהודי. היה להם חזון אחד: להגן על חיים יהודיים ולשאוב מהם כוח ומרץ לעצוב עתיד בונה ומתקדם.

דיברנו קודם לכן על חינוך, ובזאת התכוונו כמובן בראש וראשונה לחינוך הנוער החלוצי. וכיוון שהמחבר הנו חבר השומר הצעיר, טבעי הוא לחשוב על „השומר־הצעיר“ כנושא עיקרי של הספר. ואכן עומד במרכזו של הספר הזה „השומר הצעיר“, תנועתו הסלובקית וההונגרית, שהיו בשנים אלה מאוחדות אחדות, שאין להפרידה. רוב הדמויות, שמסופר עליהן בספר, משתייכות לתנועת השומר הצעיר. רפי מספר על הבחורים האלה על־פי רוב בפרוט יתר ובהרחבה רבה יותר, מאשר על חברי תנועות אחרות, ומזכיר לא אחת גם כאלה מהם, שמלאו תפקיד קטן בהרבה מרבים אחרים יוצאי חוגים שמחוץ לתנועה. אך זוהי רק תוצאה מכך, שהחומר לעבודה זו נתהווה בעמדת־קרב ומסתבר, מנקודת ראות זאת, כלומר, מתוך קשר מתמיד עם אלה דווקא. שעמם קוימו עוד קודם לכן יחסים אנושיים עמוקים, — עם חברי תנועתנו.

ועל כן פרקים אלה, במתכוון או שלא במתכוון, הם פרקים מספר שומרי, אם כי אינם תולדות התנועה השומרית בהונגריה בתקופת הכיבוש הגרמני בשלמותה. אין בכוונתם, לתבוע זכות יחיד לשומר הצעיר במלחמות ובהצלחות בשטח ההצלה. כל התנועות תרמו את חלקן להצלה, ובמידה שגדלה הסכנה,

כן נטשטשו גם התחומים בין התנועות השונות עד שהתלכדו בסופו של דבר לגוף אחד: 'נוער ציוני, המוכן להקריב את עצמו בכל עת למען רעהו ולמען העם כולו. במובן זה עבודתו של רפי היא שוב חלוצית. הוא מסתמך על הישגיו של הנוער הציוני כמציל ולוחם, הישגים אשר זכרם הולך ומחזיר בנחשול ספרות הזכרונות והחזיונות, המציף כיום את הונגריה.

מיד עם כניסת הגרמנים להונגריה, צפה בחוגים הציוניים בעיה, שהאקטואליות שלה לא פגה עוד, ושאוותיה ניהל הנוער ויכוחים ארוכים ויסודיים: מהי המטרה במצב דברים זה?

בתקופה זו ידעו כבר על הקרבות בגטאות פולין, על מרידת גטו וארשה ועל תהילת הפרטיזנים היהודיים. היה מתקבל על הדעת, להחליט גם בהונגריה על פעולות דומות. הנוער היה צמא מעשים והוא היה מוכן ללא היסוס לצאת לקרב. אך הדברים התפתחו בכיוון אחר. לא התלקח מרד, ולא פרצה התקוממות מזוינת. כל הכוחות רוכזו בהצלה, ובמסגרת זו בקיום התנועה, וכאן נעוץ ההבדל המהותי בין התנהגותו של הנוער היהודי בהונגריה, לבין הנוער בפולניה. הבדל זה, יסודו בהבדל המהותי העמוק, שהיה קיים אובייקטיבית בין התנאים שבשתי הארצות הללו.

מה היו הבדלים מכריעים אלה?

ראשית: גורם הזמן.

מה שהתרחש בפולניה בתקופה של שנים רבות, התפתח בהונגריה במהירות הבזק, במשך חודשים מועטים. בפולניה אפשר היה עוד, אם כי בקורבנות גדולים מאוד, לארגן ולקיים קשר בין נקודות הרכוז היהודיות השונות, אפשר היה, אם כי בסכנת מות מתמדת להשיג נשק — כי היה ממי להשיג. אפשר היה, להכין ולחנך את עצמו ואת הסביבה מבחינה נפשית ומעשית להתנגדות. אך בהונגריה לא היתה שהות לכך. כל הפקודות אשר שללו מהיהודים באופן מוחלט את חופש התנועה ואת האמצעים החומריים, הוצאו אל הפועל כבר בשבועות הראשונים. גיטאות לא היו, למעשה, קיימים כלל. היהודים הוחזקו במלבנות עזובות בתנאים ברבריים ביותר רק, עד שגורשו לאושוויץ. ביום הארבעים של הכבוש כבר נסעו הרכבות הראשונות מרוסיה הקארפטית לתאי־הגזים, ובשלהי יוני לא היו עוד, פרט לבודאפשט, יהודים על אדמת הונגריה. מחמת קצב זה, ופיצול גיאוגרפי כעין זה, לא היתה כל אפשרות טקטית לארגן התנגדות.

שנית: אופיה של יהדות הונגריה.

גם בפולניה שימשו ההמונים היהודיים, ובפרט היודנראט כלי־החיסול־העצמי של היהדות, גורם, המעכב כל יוזמה לוחמת. ואמנם היו קיימות בכל זאת שכבות, שאזרו כח די הצורך, כדי להענות לקריאתם של אנשים אמיצים. אך הנוער הציוני בהונגריה, מן ההכרח שיגיע למסקנה, שהיהדות ההונגרית, ובפרט יהדות בודפשט לא תהא מוכנה להשתתף בשום פעולה, הקהל היהודי לא יהיה שום עורף להגנה. נשקפה אפילו סכנה רצינית, שדווקא חוגים יהודיים ישימו לאל כל נסיון של פעולה ממין זה. באפשרות המעטים שעמדו בראש היה איפוא, לכל היותר, לעשות ז'סטה הסטורית. במקרה הטוב היו מקריבים את עצמם, כדי ליצור סמל הסטורי. מרד וארשה היה אפשרות אחרונה ויחידה להגן על

הכבוד היהודי, מאחר שנבצר מיהדות פולניה, להגן על החיים היהודיים. לעומת זאת בהונגריה, היתה הדרך למרד חסומה מטעמים אוביקטיביים, אך בשטח ההגנה על החיים היהודיים נסתמנה עוד שורה ארוכה של אפשרויות.

ש ל י ש י ת : מצבה של תנועת ההתנגדות ההונגרית.

לכך יש לדעת, — מה שגם מתבלט בספר זה — שעד לתקופה קצרה לפני התמוטטותו של המשטר הפשיסטי לא היתה קיימת כלל בהונגריה תנועת התנגדות רצינית ומאורגנת. התנגדות ראויה לשמה נעורה רק, כשתבוסת הגרמנים נראתה כבר כבלתי נמנעת. ההתנגדות ההונגרית נשאה יותר אופי פוליטי מאסטרטגי. לא היה בה שמץ של פרטיזניות. תנועת ההתנגדות לא היתה גורם רציני עד כדי כך, שהנוער היהודי יכול היה, ובפרט בתקופות מוקדמות, להשען עליו.

ואם נוצר בשלב האחרון של המאבק קשר חי בין הנוער שלנו לבין המחותרת של תנועת הפועלים, עד שבחורינו לקחו גם חבל בפעולותיה, הרי שהדבר נתאפשר רק תודות לכך, שהנוער שמר על-ידי פעילותו בשטח ההצלה על אותו חומר אנושי, שהשתתף אחר-כך בקרב המכריע.

ניתוח המציאות חייב את הנוער היהודי בהונגריה להחלטה, ללכת בראש וראשונה בדרך ההצלה. לא היתה זאת כמובן שאלה של אומץ-לב, כי בחורים אלה הוכיחו פעמים אין ספור, כי אכן מחוננים הם בסגולה זו. וחושבני שצריך היה באמת להיות מחונן באומץ מוסרי רב ובמשמעת ראויה למופת, כדי לבחור את דרכו בזמנים אלה לא על פי סנטימנטים, אלא על יסוד שיקולים אוביקטיביים. התוצאות, על כל פנים, מצדיקות את עמדת הנוער. אלפים גברים ונשים, רבבות ילדים ניצולים, הגם ראייה היה לכך.

ולא מעט מוכיחה זאת גם התנועה, שהיא כיום בהונגריה גדולה מכפי שהייתה אי פעם *.

לרובם הגדול של החברים, שעל אודותיהם מסופר על גבי דפים אלה, ניתן להגיע להגשמה. הם כיום חברים בקבוצים שונים. אך יש ביניהם גם רבים, הממשיכים בעבודתם האחראית בגולה — עבודה, שנודעת לה כיום, באמצע „דרכנו הארוכה“ חשיבות יוצאת מן הכלל.

אך רבים נפלו. קברותיהם אינם ידועים, דמם האדים את גלי הדנובה הטראגיים. אך אולי דווקא אלה הם החיים ביותר: רוחם מחייה את מפעלם של אלה שניצלו.

לאחר שהקורא יסיים א! קריאת רשימותיו של רפי, יבין אל נכון שהנני רואה כזכות גדולה שניתן לי להכיר את הנוער הזה ולחיות במחיצתו, ויהד אתי ירחוש כבוד לאותם בחורים ובחורות, לחיים ולמתים, שרק הצניעות, בה ביצעו את מעשיהם, עולה על גדולתם.

* הדברים נכתבו כמובן לפני חיסולה הסופי של התנועה בהונגריה.

Budapest 1944

Rafael Benshalom

Preface: I. Kolb

At the end of June, 1944, the transport organized by Kastner and numbering 1684 people left Budapest. But it soon became known that this transport had reached Bergen-Belsen rather than Spain, as originally planned. Moshe Kraus, director of the Palestine office, found refuge at the Swiss Legation that represented, among others, British interests in Hungary. With the help of the Swiss Consul, R. Lunz, a friend of Palestine and Zionism, a "Swiss Consulate Emigration Department" was set up in the so-called "glass-house", 29 Vadas street. This soon became the centre of rescue efforts on behalf of Hungarian Jewry. The widespread activity emanating from here was organized mainly by the pioneer Zionist youth movements. The "Tiyul" (lit.: "outing", i. e. flight from Hungary to Roumania) started from here, as did the printing of false documents, papers of protection etc.

On October 15th, after Horthy's announcement that Hungary was withdrawing from the war, a rebellion took place and Szalasi, leader of the fascist Arrow Cross bands, gained power. Immediately, a frightful terror regime against Jews began. Members of youth movements, dressed in uniforms of the railway guards, or police, or the army, engaged in rescue activities. Eichmann, and with him the danger of deportation, reappeared on the scene.

However, it soon became clear that the Szalasi regime would not molest Jews with foreign papers. Again, with the help of the Swiss consul, largescale production of protection cards began. These papers contained statements to the effect that so-and-so was entitled to emigrate on collective passport and should therefore be entitled to preferential treatment as a foreigner. The International Red Cross also fulfilled an important function. 15 children's homes with some 600 children were set up, and these were protected by the IRC.

Some 120.000 false papers were thus provided. However, one day the shop where this was done was discovered by the enemy and the people who had worked there were arrested by Arrow Cross men. Tortures followed. This was immediately prior to the final Russian assault on the city (December 24th), and ultimately the boys were released against a very large sum of money paid as a bribe.